नं० ८७१-च

20

ग्रहलाघवः सटीकः (ज्योतिषम्)

पत्राणि २० (अपूर्णम् जीर्णञ्च)

नं० ८७१-च

कर्ता विश्वनाथः

गहलाधवटीको दाहलंमू प. २८

स्वस्तिश्रीगणेशायनमः॥ ॥ ॥ज्योतिर्विन्मुकुटमणिगणेशगुरुणानिर्मथ्यपशास्त्रांबुधिं ॥यच्चक्रेग्रहलाघवंविवरणंकुर्वेस्यसत्प्रीत
ये॥स्मृत्वाशंभुसुतंदिवाकरसुतंतस्त्रविघ्नबाधाःकृतीजाग्रज्ज्योतिषगवगोकुलपरित्राणायनारायणः॥१॥ गुरुणागणेशदैव
ज्ञेनयेग्रंथाःकृतास्तेनज्ञानपुत्रेणनृसिंहज्योतिर्विदाखकृतग्रहलाघवटीकायांश्लोकद्वयेननिबद्धाः तद्यथा कृत्वादौग्रह
लाघवंलघुबृहत्तिथ्यादिचिंतामणीसत्सिद्धांतशिरोमणेश्चविवृतिंलीलावतीव्याकृतिं॥श्रीवृंदावनटीकिकांचविवृतिंमौहू
र्तत्वस्यवैसत्श्राद्धविनिर्णयंसुविवृतिंछंदोर्णवाख्यस्यवै॥१॥सुधीरंजनंतर्जनीयंत्रकंसत्कृष्णाष्टमीनिर्णयंहोलिकायां॥
लघूपायपातस्तथान्यानपूर्वान्गणेशोगुरुर्ब्रह्म[?]निर्वाणमापत्॥२॥आसत्कौशिकमुनिश्रेष्ठवंशोद्भवजलधितीरनिकटवर्ति
नंदिग्रामनिवासीसकलमहामंडपानिशजिनचरणयुगलांभोरुहनिखिलशास्त्रार्थप्रवीणाष्टादशसिद्धांतोपपत्तिकोविद
समस्तवैयाकरणाग्रणीगणितशास्त्रविचारणचतुरोज्योतिर्वित्कुशलाख्यस्तत्सुतःश्रीमत्केशवदैवज्ञस्तज्जःश्रीमद्गणेशदै
वज्ञवर्यःग्रहलाघवंकरणंचिकीर्षुःतत्रादौनिर्विघ्नेनग्रंथसमाप्त्यर्थंतत्प्रचयार्थंच आशीर्नमस्क्रियावस्तुनिर्देशात्मकानां
मंगलानांश्रुतिदेवतागुरुवाक्यनिर्देशात्मकंमंगलंवसंततिलकयाप्रतिबध्नाति॥ज्योतिरितिकेशवस्यग्रंथकर्तु
स्तस्यवाणीजयतिसर्वोत्कर्षेणवर्तते॥साश्रुतिर्वेदोपिजय[illegible]तिकीदृशीतित्कोषेणाह॥ ॥ज्योतिःप्रबोधजन
नीपरिशोध्यचित्तं तत्स्तत्ककर्मचरणेगहितार्थसरणिः॥स्वल्पाक्षरापिचतदर्शाहृतैरुपायैर्व्यक्तीकृताजयतिकेशवावाक् व
कृतिश्च॥१॥ टीका॥ ज्योतिःप्रबोधजननी ज्योतिषांग्रहनक्षत्रादीनांप्रबोधंज्ञानंजनयतीतिसा अन्यत्रज्योतिष

स्तेनसपरब्रह्मारव्यस्यप्रबोधो ज्ञानं तत्र जनयतिस्म॥ किंभूतं चित्तं पुरिशोध्यचित्तं मनसंस्थो ध्यानिश्च
लीभूतं॥ अन्यच्च परिशोध्यमनो निर्मलीभूतं दौनस्तत्त कर्मचर्यैः तेन केशवेन स्य धूर्त्तानि कर्मा
णि ग्रहकरणानि तेषां चरणानि सदभ्यासात्तैः तदुक्तं ग्रहकर्णानि ग्रहे कोणकादीनि सद
भ्यस्यमनो निश्चलीभूतं॥ ग्रहादीनां प्रबोधो भवतीत्यर्थः अन्यच्च तस्य प्रोक्तं तेषु धूर्त्तानि
चालनानि विद्युत्स्तक्तादीनि ग्रहतेषु कर्मार्थि धर्मकर्मान्न दानादीनि तेषां चरणाल्पाचर
णानि तैः तदनुष्ठानेन चित्तं निर्मलीभूतं सपरब्रह्मज्ञानं भवतीत्यर्थः पुनः किं लक्षणग्रह
णार्थं धूर्त्तग्रहनक्षत्रास्तावर्थश्च ग्रहणार्थः दुर्वीधार्थः तेन धूर्त्तानि युक्ता सममेवोभयवस्त्र
स्यादुदारापि स्वस्याप्युदारात्तिय स्तांसापरिमितात्तेरपि न तु स्वस्यादाराव वदार्थायाकरणा
प्प र्थं बोधो नस्यादि त्य तच्चाह तदंशभूते रूपाये व्यक्ती भूतात तदंशभूतैस्तस्य स्वयं सोस्त
तु श्रादिभिरूपायैभीष्यादयस्तचि व्याप्ति तेः भूते रूपायैभाष्यादिभिर्व्यक्तीभूता
प्रकटीभूता॥ अथ निज भूतकरणनाम स्वरूपस्याविद्यो सामं धोतयन्॥ तत्समर

णास्य कं मंगलमापत। छंदसि केनाह। परिभग्नसमौर्विकेशचापमिति। हे गणक त्वां विष्णुरूपं स्मरतस्म
रणं कुरु तत्स्मरणं वक्ष्यमाणग्रह कुरु एवं स्मरण उपायो: स्मरणेन श्रेयसां अधिगमो भवति कथं भूतं विष्णुरूपं प
२ रिभग्नसमौर्विकेशचापं परिभग्नं द्विधा कृतं मौर्विक्या जीवया सह ईशस्य महादेवस्य चापं धनु
१ र्येन तत्। तत्सीतास्वयंवरे सम्भग्नं अन्यत्र भग्नं त्वं समौर्विकजीवया सहितं ईशं वह श्चापं
पास्मिन् तत्र अस्मिन्नेकरले जीवाधनुष्या न छेत्ते इत्यर्थः पुनः कीदृशः दृढगुणहारलसत्।
दृढा संवद्धा गुणा तंतवो पाल्किन्स चासौ हारश्च तेन लसत् शोभमानं अन्यत्र दृढा
प्र्यार्हिता यगुणका हारश्च तेन लसत् [illegible] पुनः कथंभूतं सुवृत्तवाकु: सुवृत्तो
वर्तुलो वा ऊर्ध्वस्य तत्र अन्यत्र। सुवृत्तानि परिलेखादीनि छंदांसि वा वाहो भवंते यस्मि २
न्न तत्सुफलं प्रदं सुफलस्य दुष्फलं मोक्षादिप्रकर्षेण ददाति तत्र अन्यत्र सुफलादीनि मंदफलशीघ्र
फलादीनि प्रददाति। तत्र आत्तनत्रप्रभं आत्ता स्वीकृता नु: मनुष्यस्य प्र[illegible]भा आत्ता द्विर्दिनेन
तत्मनुष्यरूपं इत्यर्थः। अन्यत्र आत्ता अंगीकृता नु: शंको प्रभा छाया यस्मिन्न [illegible]

।अथ पूर्वाचार्यैः कृतेषु ग्रहग्रन्थेषु सत्सु विमर्षं करणमकार्षीत तत्करणं वसंततिलकयाह यद्यप्य
कार्युरिति। अहर्गणेशः तस्मात्कारणात्तद्ग्रहग्रन्थकरणं स्फुटमसितेष्कारकर्तृ उद्यतोऽस्मि ततः
दयं प्रासोऽस्मि। तस्मात्कुतद्रूत्याह यद्यपि धीराः पूर्व उरवः महांतः गणकाः करणान्यका
र्षुस्तेषु करणे पुत्रप्रकारपास्य जीवाधनुर्वाः तत्कोऽसिद्धिः ग्रहादिसिद्धिः यस्मान्न भवति दूरं
चापकर्मरहितं जीवाधनुः एतत्कर्मरहितं सुलघुकरणं सुतरां स्वल्पक्रियापूर्वकं। यत्र कल्पा
देर्ग्रहानयनं स सिद्धांतः यत्र युगादेर्ग्रहानयनं तंत्रं। यत्र शकाद्ग्रहानयनं तत्करणं
अत एवं विधं शकाद्ग्रहानयनं रचितं॥ ॥अथ पलावदहर्गणानयनं श्लोकद्वयेनाह॥
तत्रादौ उदाहरणक्रमो लिख्यते श्री[illegible]र
घ्यंघ्रौ शोनित शक इति स्वचित्तप्रमिति तत्रादौ उदाहरणक्रमो लिख्यते
पति विक्रमादित्यराज्यात् गतसंवत्सरेषु १६६९ तथा शालिवाहनन्दपशकवत्सरेषु १५३४
वैशाखकृष्ण पूर्णिमायां १५ सोमे घटी ५४।१२। विशाखानक्षत्रं घटी ३८ पल ५५ वरीयान
यो घटी ०० पल ५८ तद्दिने चंद्रपर्वविलोकनार्थं [illegible] अहर्गणः साध्यते तत्र शकः १५३४

प्र॰ लो॰ उ॰ शकाब्दाः द्विचत्वारिंशदधिक चतुर्दशशते १४४२ उ॰ लोवर्षसमूहो ॥ १४२ अयमेकादशभिर्भक्तः एकस्थं
फलं च क्रमसंज्ञं ८ शेषं ४ द्वादशभिर्गुणितं ४८ चैत्रमारभ्य एकालपर्जितं ए ॥ को गतमासः १ तेन युतं ४९
३ इदं द्विस्थं ४९ चक्रं द्विगुणं १६ ए तत्सहितं ६५ दश १० युतं ७५ अमरे ३३ भक्तं फलमधिमासा २ अ
3 नेन द्विस्थं युक्तं जातो मासगण: ५१ अयं त्रिंश गुणितः १५३० [illegible] गततिथय १७ एते युक्तः
१५४४ निरग्र चक्रांगांशशाध्यं चक्रं ८ तस्य षडंशः १ तेन युक्तः १५४५ इदं चतुः षष्टिभ
क्तं फलं क्षय दिवसाः २४ एतैरूनं द्विस्थं जातसावनोऽहर्गणः १५२१ ॥ अथवारान
यनमाह ॥ चक्रं ८ शर ५ हतं ४० अनेन युक्तोऽहर्गण: १५६१ सप्त ७ भक्तः शेषं ज्ञातवारिज्ञो ३
अत्राद्यचंद्रमार म्भगतवारो सेयः यः अत्र गत: सोमवार: अथान्यो विशेषः अधिमासान्पूर्वमासेष अहर्गणनयनेर्द्धवर्षा
धिमासापेक्षया यद्यधिकोऽधिमासश्चागच्छेत् तर्हि तं त्यजेन्न ग्राह्य: किन्तु पूर्ववर्षजन्यं ए
काधिमासग्राह्य: ॥ यथा शके १५५५ चैत्रशुक्लप्रतिपदि गतो अस्मिन्वर्षे वैशाखोऽधिकोऽस्ति
अहर्गणो यद्यधीष्टवारो न पतति तदाभीष्टवारार्थमेकोऽनेकोवाहर्गणः कार्यः किंच यस्मिन्वर्षे

अधिमासपतति। तत्रान्योविशेषः

चैत्रशुक्लादावहर्गणः साध्यते शाकः १५५५ अब्धीशो १४४२ रविनिघ्नः ११३ एकादशभिर्भक्तः
लब्धं चक्रं १० शेषं ३ रवि १२ हृतं ३६ चैत्रतो गतमासे० युतं द्विस्थं १७० चक्रयुतं ५६८
शायुक्तं ६९ अमरे ३३ अंशैर्लब्धा अधिमासा २ अत्र वैशाखादि गतागतेष्वेवाधिकोऽधिमासो
लभ्यते स न ग्राह्यः किं तु निरेका एव ग्राह्याः ॥१॥ अनेन युतं द्विस्थं ३७ द्रदंत्रिंशद्गु
गतितिथियुतं १११० णितं ११११० चक्रस्य षडंशेन युतं ११११ द्विस्थं ११११ चतुःषष्टि ६४ भक्तं फलं त्यक्त्वा हीनः
१७ एतेन न्यूनं द्विस्थं जातोऽहर्गणः १०८४ अभीष्टवारार्थं सैकः कृतः भृगुवारे अहर्गणोऽयं १०८५
यदि तु यथागताधिमासैरहर्गणः क्रियते तदायं संपद्यते ११२४ अभीष्टवारार्थं
निरेकः कृतोऽहर्गणोऽयं ११२३ भृगुवः एतदुक्तं ग्रहाणां विसंवादात् तस्मात्स्पष्टा
धिमासास्त्याज्या अधिमासो लब्धोऽपि न ग्राह्यः एवं स्पष्टाधिमासोत्तरमासेषु अहर्गण
नयनेय द्याधिकोऽधिमासो न लभ्यते तथापि स ग्राह्यः यथा संवत् १६६५ शके १५३०

गु०ल मा३पदोधिमासेति [redacted] तत्रकार्तिकृष्ण १ शनावहर्गणः सा[redacted] छ्येशकः
८ १५३० इष्टवर्षोः १४८ स्तूलः ८८० का दशगुणितं लब्धं ८ चक्रं शेषं द्वादशगुणितं० चै
त्रतोगतमासैर्युतं ७ द्विस्थं द्विगुणचक्रैर्युतं २२ दशयुक्तं ३२ त्रयस्त्रिंशतभक्तं लब्धः
५ अधिकमासा १ अत्राधिमासोधिको न लभ्यते तथा कृतोधिमासः २ अनेनयुतं द्विस्थं
८ त्रिंशतगुणितं २७० गततिथियुतं २७० चक्रं षष्ठांशे युतं २७१ द्विस्थं चैत्रबहि
र्भक्तफलं ४ अनेनहीनं द्विस्थजातो हर्गणः २६७ अत्रभौमवाराद्येनिरेकः कृतः शनिवारो
जातो हर्गणः २६६ यद्विद्वु यथागतैरधिमासैरहर्गणः क्रीयते तदायं २६८ तस्मा
त्स्यं प्रदुद्धः एतदुक्तमेव रवेर्मेषांविसंवादात्तस्मात्सम्यगधिमासोत्तरमहर्ग
णो अलब्धोप्यधिमासो ग्राह्यः एतदुक्तं सिद्धान्तशिरोमणौ श्रीभास्कराचार्यैः
स्पष्टोधिमासः पतितोप्यलब्धो यदा तदासापतितोपिलब्धः सैकैनिरेके ४

मध्येऽधिमासे तदादिनौघः स्फुटतिथ्यावसाध्यते अन्यथायं विशेषः। अधिमासोत्तरमहर्गणे साध्ये गतचैत्रादिमा
सग्रहणेऽधिमासो नगण्यीयः। अधिमासमध्ये अहर्गणानयने गततिथिग्रहणेऽधिमासस्यातिथयो ग्राह्या इ
इति॥ अथ ग्रहलाघवाहर्गणोत्र ब्रह्मतुल्याहर्गणानयनप्रकाराः श्रीमद्गणेशदैवज्ञेनाभिहितः। स य
या। विश्वे ख्यग्नहुतेः १२३१ र्युतो ग्रहलाघवजो गणः॥ चक्रध्रुवस्य खाब्धा ख्यो ४.१६ अहर्गणे
त्सगणो भवेत्। अथ सूर्यचन्द्रतुङ्गानां ध्रुवकाना ह। खविधुतानेति स्पष्टार्थः॥ अथ वाराद्यादी
नां ध्रुवकानाह शैलाद्रयो खशरा इति स्पष्टार्थः॥ अथ सूर्यादीनां क्षेपकानाह रूद्राद्रुतीति स्पष्टार्थः
॥ अथ अहर्गणोत्पन्नग्रहाणां ध्रुवक्षेपकसंस्कारमाह॥ दिनगणेति दिनगणाद् अहर्गणाद् उ
व उत्पन्ना व स्पमारी त्यासाधितो ग्रहः चक्रेण निघ्नो ध्रुवयुतितो यो ध्रुवाकस्तेन ऊनः स्वक्षेपयुक्तः
एवं सग्रहदिवसस्फुतः उदये मध्यमस्यात्। लंकानगर्यां मध्यमसूर्योदयकाले मध्यग्रहो भवेदित्य
भिप्रायः तदुक्तं सिद्धान्तशिरोमणौ दशशिरः पुरि मध्यमभास्करे क्षितिजसंनिधिगे सति मध्यम इति।
दृया

तस्य स्वदेशीयकरणार्थं संस्कारमाह ॥ निजनिजेति । निजं निजं स्वीयं स्वीयं यत्पुरं मध्यरेखा रेखातयोरं
तः मध्ये स्थितात् वर्तमानाद्योजनौघात् रसलवेन षडंशेन परमिताल्लिप्ताः कलाः ताः इंदौ चंद्रे पूर्वे
प्राक्स्वर्णं कार्याः । तद्यथा । मध्यमरेखायां पश्चिमे स्वपुरे सति धनं कार्यं । प्राक् स्वर्णमितरथा
। मध्यमरेखामानं उज्जं भास्करेण । पुरी रात्रसाति । अत्रापि संस्कारश्री दृष्टेव हेतः डुर्गुरता
भयेन यस्तज्ज्ञा तेर्योजनसद्भावणायेति । अथ मध्यमं स्फुटं चंद्रसाधनमाह ॥ स्वरवनगेति । द्यु
गणो ऽहर्गणः १५२१ अयं द्विधा स्थापितः १५२१ खनगा ७० भक्तं फलं भागाः २१ शेषं ५१ षष्टि
गुणितं ३०६० स नगतिभक्तं फलं भागाधः कलाः ४३ पुनः शेषं षष्टिगुणितं ३००० नग
७० भक्तं फलं कलाधो विकला ४२ एवमंशाद्येन २१।४३।४२ उर्द्धस्थो ऽहर्गणो हीनः १५२१
कार्यः स यथा । अहर्गणे ऽंशा हीनाः तस्मादेको भागोंऽशाद्यः तस्य षष्टिकलाः ताभ्यः प्राक्कला
: शोध्याः ताभ्यः एका कला प्राप्ताः तस्याः तस्याः षष्टिविकलाः ताभ्यः प्राग्विकलाः शोध्याः

एवंविकल्पा भवंति। एवं सर्वत्र ज्ञेयं। तथाकृते जातं १४९९।१६।१८ अंशाद्याः अर्कक्षुभ्यकास्युः कथं मृता

: गणो अहर्गणः १५२१ रवितिथ्यिमि ११० भक्तो लब्धेन कलादिना १०।१८ लिप्तिकासु रहिता १४९९

१६।१ अंशास्त्रिंशद्भक्ता शेषं अंशास्युः लब्धं राशयः द्वादशाधिकाश्चेत्तदा द्वादशभक्ता शेषं राशि

स्थाने। अत्र लब्धस्य त्यागः तथाकृते जातो राश्यादि १।१९।१६।१० दिनगणाभवखेटोयं। रवेर्ध्रुवः

०।१।१४।११ चक्रगुणितः ०।१४।३३।२८ अनेन रहितो दिनगणभवखेटो ११।२४।३३।४२ रवेर्से

पकः ११।१९।४१।० अनेन युक्तो जातः सूर्यः ।११।४।१३।४२। अथ चंद्रानयनं। गणः १५२१ चतुर्दश

गुणितं २१२९४ द्विस्थः २१२९४ अयं सप्तदश ७ भक्तः लब्धेन १२५।१३।५।१७ चतुर्दशगुणितो

हर्गणो रहितः लब्धांशश्चंद्रः २००४१।२४।४३ किं विशिष्टः गणः १५२१ रवमनुमि १४० भक्तः लं

ब्धं कलादिना १०।५१ रहितः २००४११।३।५२ ततो राश्यादिकृतो ८।११।१३।५२ चंद्रस्य ध्रुवः ०।

३।४६।११ चक्रघ्नः ११।०।१२८ अनेन हीनः ७।११।४।४२ चंद्रक्षेपकेन ११।१९।१६।१० युक्तो जातो मध्यम

श्चंद्रः ६।२०।१०।२४ अथ चंद्रकेंद्रगपातानयनमाह। नवकृतदिन संघ इति गणः १५२१ नवभक्तः

लब्धं भंशादि १६।९।०।०। गणः खवनेंगभक्तः लब्धं कलादि २।४।३।२६ केन्द्रलायुक्तं १६।९।२२।४३ राश्यादि
५।१९।८।२१।४३ ध्रुवः चक्रगुणितः ०।२२।०।०। अनेन हीनः ४।२७।२९।४३ क्षेपकेन ५।११।३।३०
युक्तो जातः स्पष्टः ध्रुवं २।०।१४।५।४।४३। अथ राहोर्नयनं। गणः १५२१ द्विधा १५२१।१० खनवकुभि
१९। भक्तः लब्धं भंशादि ८०।३।१९ अपरत्र द्रुमवेदे ४५ भक्तः लब्धं कलादि ३३।४८ अनयो
रैक्यं ८०।३६।५७ राश्यादि २।२०।३६।५७ अयं द्वादशराशिमध्ये शुद्धो जातो जातो राहुः ९ युक्तः
८।२९।३ राहोर्ध्रुवः ९।२।५।०।० वक्रे ८ घ्नः ८।२२।४।०।०। अनेन ०।१६।४।३।३। क्षेपके
न ०।२९।३२।०। युतो जातो राहुः ९।१४।४।१३। अथ भौमस्पष्टकेन्द्रसाधनमाह। दिनौघो द्विधा
दिनगणः इति। दिनगणः १५२१। दिघ्नः १५२१०। द्विधा १५२१० एकत्रांकुकुभिः १९ भक्तः
फलं लब्धं अंशाद्यं ८००।३१।३८।० वक्रे निघ्नः २।२४।१६।० अनेन रहितः ९।१२।२४।१।३ ६
क्षेपकेन १।०।१।८।० युतो जातो भौमः ८।१२।९।५५।१३ अथ बुधकेन्द्रसाधनमाह। गणः १५२१
त्रिघ्नः ४५६३ अयं मनुविंशति २८ भिर्भक्तः लब्धं भंशादि १६२।५७।१५। अनेन युक्तो ...

२३
अपरत्र त्रिंशो लेर्भक्तः
लब्धं कलादि २०२
१२।१ अनयोरन्तर
१२९।३।१३ राश्या
दि २।१९।३।१३ भौम
ध्रुवः १।२५।१३।२०४

घ्नो हर्गणः ४७२५।५७।५१ गणः १५२१ अहिगुणैः २८ भक्तं लब्धं कलादि ४०।१। अनेन ही
नकलासु ४७।२५।१७।५० राश्या ११५।१७।५० बुधकेंद्र ध्रुवः ४।३।२७।१० चक्रघ्नः ८।२९।३६ अने
न हीनः ४।१७।४७।५० क्षेपकेन युतो जातं बुधशीघ्रकेंद्रं १।१७।१४।५० अथ गुरुशीघ्रकेंद्र
साधनमाह ॥ द्युपिंड इति गणः १५२१ द्वादशभक्तं लब्धं मेशादि १२६।४५।० गणः सप्त
साभक्तं लब्धं कलादि २१।४८ अनेन कलासु हीनं १२६।२३।१७ राश्यादि ४।६।२३
७७ गुरो ध्रुवः ०।२६।१८।० चक्रघ्नः ७।०।२४।० अनेन हीनः ८।५।४८।२७ गुरुक्षेपकेन ७
२।१६।० युक्तो जातो गुरुः ४।८।१५।१७ अथ केंद्रानयनं गणः १५२१ त्रिघ्नः ४५६३
द्विधा ४५६३ एकत्र पंचभिर्भक्तः लब्धं मेशादि ९।१२।३६।० अपरत्र द्विभाजे १२१
भक्तः लब्धं मेशादि २५।१२।३५।३ अनयोर्योगः ९३।१४।८।३५ राश्यादि ७।१।४८।३५
मध्यकेंद्र ध्रुवा १।१४।२० चक्रघ्नः ११।१२।१६ अनेन हीनः ७।२५।३५।३५ क्षेपकेन

श्र॰ ७
६

रविशुद्धो ग्रंगतावाह। स्वाग्नु धतः इ
शुक्रजातं शुक्रकेंद्र ५।४१।३५ अथ स्पष्टानयनं।
तिः।गण॥१५२१ स्वाग्नु हृतः लब्धं मेशादि ५०। गण ग्रथंचेष्टपंचभ हृतः लब्धकला
दि८।४५ अनेन शुक्रः ५०।५१।४५ शनि ध्रुवः ७।१५।४ सप्तचक्र घ्नः।५।३६ अनेन हीन १
१५।१५।४५ क्षेपकेन ८।१५।२१।० युक्तं जातशनिः ११।५३६।४५ गौणा इति स्पष्टार्थः। अ
थारा कुभौमादीनां गतिकलाहारा हारिति स्पष्टार्थः। अथ पदांतरग्रहा न्दृग्गणि
तैक्यं संस्थापनमाह सौरोर्क इति। अत्र दृग्गणितैक्ये अर्कः सौरः सौरः सौरपक्षीयः
घटत इति सर्वत्र विधूनामपि सौरपक्षीयं अंककलाभिरूनः चंद्रः सौरपक्षीयः
हीनः गुरुः आ॰॰॰ पदेग्र हीन अस्मा कु आर्जपक्षजो कुजं ब्रह्मपक्षे बुधस्य केंद्रं
आर्जपक्षे शनिः पंचभागयुक्तः ग्रहीतः शेषकेंद्रं अन आर्जमध्यगं ब्रह्मार्यपक्षयोः श्र
साधात योगाद्धं तु त्यं घटत इत्यर्थः इति अस्मनो प्रकारे साधिता ग्रहाः दृशा
तुल्यतां दृग्गणितैक्यं यांति एवं व कृष्णः ॰॰॰ साधनमिति ॰॰॰ कर्त्ता

६

कर्म दृष्ट्वा आचार्यो ऽन्याद्यवार्थमिमं ग्रंथं कृतवान् इह अस्मिन् ग्रंथे साधितैस्तैर्ग्रहैः पर्वधर्म
नियमसत्कार्यादिशत् । पर्वग्रहणं धर्माधर्मकृतं । नयोनीतिसत्कार्यादिकं वि[illegible] व्रतबंधादिकं
आदिशेत् । यतः यस्मिन् कस्मिन् काले यद्यद् ग्रहणं तत्कालं कृतं देवज्ञा ह्यं घटमानत्वात् ॥ ॥ श्री
मद्दिवाकरदैवज्ञात्मजगविघ्ननाथदैवज्ञविरचिता ग्रहलाघवसमधमाधिकारस्योदाहरणः समाप्तः ॥
॥ ॥ अथ स्पष्टिवं द्वयस्योदाहरणं पंचांगनयनाधिकारो व्याख्यायते ॥ ॥ तत्र तावद्ग्रहस्य स्पष्टीकर
णाय भुजकोटिज्ञानपदं संज्ञां सूर्यमंदोच्चमाह दोःकोटिज्ञानमिति । त्रिभोनराशित्रयात् ऊनं
यत्केंद्रं ग्रहादि स एव दोः भुजः स्यात् । त्रिभाद्राशित्रयाद् ऊर्ध्वमधिकं यन्नवपर्यंतं त[illegible]सैःष
ड्भिर्विशेषमंतरं कार्यमवशेषं भुजः स्यात् । अंकतः नवराशिभ्योऽधिकं चेत्तदा चक्रतः द्वादशराशिभ्यो शो
ध्यं भुजः स्यात् भुजोनं भुजेन ऊनितं राशित्रयं कोटिः स्यात् । त्रिभिस्त्रिभिराशिभिरेकैकं पदं स्यात् । तद्य
था । प्रथमं राशित्रयं विषमपदं स्यात् ततो द्वितीयं राशित्रयं समपदं । ततस्तृतीयं विषमं । चतुर्थं
समपदं स्यादित्यर्थः । सूर्यमंदोच्चं अष्टा द्यो अंशाः अष्टसप्ततिभागास्तु राशिद्वयं अष्टादश

भागाद्यर्धः। मंदोच्चहस्तार्धः। मंदोच्चमितिमंदोच्चं रहेण रहितं कार्यं तदा खमंदकेंद्रं निगदितं। तद्यथा॥
ग्र.टी. पदा मंदोच्चाद्ग्रहशोध्यते तदा मंदकेंद्रं भवति। यदा शीघ्रोच्चाद्ग्रहः शोध्यते तदा शीघ्रकेंद्रं भवति। त्रि
८ पाद्यमेषादिषट्कं केंद्रं स्वं धनं फलं स्यात् तुलादिषट्के ऋणमित्यर्थः अथ रवेर्मंदकेंद्रमुक्तं तद्विधे
यं तद्यथा [illegible] रवेर्मंदोच्चं २।१८ रविणा १।४।१३।४२ रहितं जातं रवेर्मंदकेंद्रं १।१३।४६।१८
अस्य भुजः १।१३।४६।१८ अस्य भागाः कार्याः। तद्यथा। राशयस्त्रिंशद्गुणाः अंशसहिता भागा उक्ताः एवं
भागाः स्युः शेषं सर्वं तथा तमेव। तथा कृते जाता भागाः ४३।४६।१८ अस्य नवांशः ४।५१।४८ अनेन
भागाः स्युः... एतेरवेरवेर्नगणिताः ९३।३६।५२ द्विधा ९३।३६।५२ अस्य नवमी
नरवा २० ऊना: १५।८।१२ एतेरवेरवेर्नगुणिताः ९३।३६।५२ द्विधा ९३।३६।५२ अस्य नवमी
शः ८।१०।४५ अनेन रहिताः नगेषवः ५७ जाताः ४८।४९।१५ अनेन पूर्वकल्पया भक्ताः सवर्णितभाग
२६।५०।१२ भाजको १७।५१।५५ भाजनाल्लब्धं मंशाद्यं फलं १।२०।२८ इदं मेषादिकेंद्रत्वात् धनं
रवेर्मंदफलं अनेन संस्कृतो रविः १।५।४४।१० अथ पलभाज्ञानं चरखंडं लग्नसाधनमाह
मेषादिगद्रुति। सायनभागसूर्ययनांशसहिते रवौ मेषादितो राशिभागकत्वादिनाद्यमिते सति
पादिना ईंजाभादिनाईमध्याह्ने जाता या द्वादशांगुलशंकोश्छाया सा पलभा भवेत्। सा पल
भात्रिस्थाक्रमेणदशाभिर्गुणिताः दिक्... २२।०। तिला कार्या अंत्या गुणोऽन्यश्च त्रिभिः रधस्ता
हता

नीति चरखंडानि भवंति ॥ अथ चरसाधनमाह ॥ स्पष्टादितिसायनोऽयनांशयुक्तः यत्र उत्तरं ।
भुजः स्यर्व तस्य भुजः तस्य त्रिंशत्तालिराशयः तत्संख्यानां चरखंडानां योगः कार्यः स शेषेन्न तत्त्र
शिष्यो धोवर्तमानालवात्रेशाः भोग्य पूर्व चरखंडं तेषां घातः तस्मात् त्रिंशन्नाप्तिः त्रिंशद्भक्तः
भागः तेन युक्तः कार्यः चरस्यात् तच्चरं तुलादिषट्कतपने सर्वे धनं मेषादिषट्के सर्वे ऋणं
। अत्र केसायं काले अन्यथा भवति तुलादि षट्के ऋणं मेषादौ धनं इति ॥ अथ चरसंस्कार भुज
फलसंस्कृति अयनांशानाहादयंत चरमितिलंत चरं अरुणे सर्वे विकलाद्यपाते धनं
ऋदेयं तच्चरं द्विगुणं नवोद्धृतं नवभक्तं मध्ये दोम ध्यचंद्रे कलासु देयं । गुणमाणि फलं सप्तवि सर्वं स मृदफले
स्रति भुक्तं भागादि फलं मध्यम चंद्रस्पांश स्थाने सर्वं वृद्धनर्णं कार्यं ॥ अथ शकः इष्टशालिवा
हनाब्दः वेदाधधूनः चतुश्चत्वारिंशादधिक चतुःशतहीनः ततः खरसहृत षष्टिभक्तः प्रत
मयनांशाः स्युः ॥ कल्पस्यापलभ्रभा ५।४५ चरखंडानि ५१।४६।१८ शकः १५३४ ४४५ अनेन हीनः
१०८० षष्टिभक्तोऽयनांशा जाताः १८।१०॥ अथ चरानयनं ॥ रवि २।५।५४।१० सायनः
१।२३।५४।१० अस्य भुजः १।२३।५४।१० राशि भ्रमित गत चरखंडयोगः ५७ भोग्यखंड ४६ भोग्या

दिर३।५७।१०ग्रुलितं१०।९९।३।१४० [redacted] संनि शशुक्लं३६ अनेनगतरवीडं५१ग्ना युंती।
ग्र० ला० टी० तंचरं१८ सायनसूर्यस्य: मेषादिषट्कस्थितत्वाद्दलोऽचरसंस्कृतो जातस्य स्पोर्दः: ११५।७२।३७ अथ
२ १ स्फुटकरणं॥ तत्रचरंस्फुटं छिद्रं१८६ नवोद्धृतं फलं कलादि२०।४० अनेनमध्यमचंद्र: रहित:
६।१८।४।४४ सूर्यस्यमंदफलंधनं१।३०।२९ सप्तविंशतिभिर्भक्त्वा लब्धं भागादि०।३।२१ अनेन
चरसंस्कृतेंतश्चंद्र: ६।१९।४९।४७ भुक्त: ६।१९।५३।१ पूर्वोहितजात: फलत्रयसंस्कृतश्चंद्र: ६।
१९।४९।२५॥ ॥अथचंद्रमंदफलसाधनंतत्संस्कारमाह॥ ॥विधोकेंद्रेतिचंद्रोच्चं१०।२४।
४ फलत्रयसंकृत ५।४१४३ चंद्रेणरहितंमंदकेंद्रं ३।२५।१२।१८ अस्यभुज: २।४।४१।४२ अस्य षष्ठांश: ६।७।४१।४२
एषांबहंशा: १०।४१।४१ खरामाः३०खहोशोना१९।१२।३ एतेषहांशेनैवगुणिता: २०।
११।१०।इयकस्थापिता: २०।१२।११।१० अस्याविंशतिभाग: १।१२।३।३ अनेनरसाप्ता:५६ उणिता:
४५।३।१५ अनेनइष्टकस्याभक्ता: सवर्णितेभाज्य: १७६७१० भाजकौ१६७२११ भाजेनोत्
धमंशादि ४।२२।३८ मेषादिकेंद्रत्वान्नातंमंदफलंधनं अनेनयुक्तोजातस्पष्टश्चंद्र: ६।२४
२५।३ताभ्यांस्वस्वमंदफलाभ्यांसंस्कृतौरवीद्रस्फुटोभवत:॥ अथयातस्यलीकरणमाह:॥ ॥ केंद्रेष्टो
ता।रवेर्मंदकेंद्र१।१२।१४६।१८ अस्यभुज: १।१३।४६।१८ अनेनराहितेराशित्रयी [redacted]

रेषाप्रराप्राच्यां
कांपंदेप्रांतरयोजनानि
निरहणानिहष
अस्यघडांश:
कलादि१०।४०
अनेनचरह्त
एफलसंस्कृतश्चं:
द्र:६।१९।४९।५३।४
२

जाताकोटिः ३।१६।१३।४८ अस्य लवाः ४६।१३।४८ विंशत्याप्तमक्राफलं ३।१८ अनेन
रुद्राहीनाः ८।४२ एते स्वाखिलवेन गुणिताः २०२ वेदाब्धि १३ हृतात्फलं १।१३।२६ इदं म
करादिकेंद्रत्वात् जातं मंदस्पष्टगतिफलं स्वदृणं अनेन रहिता मध्यगतिः ५९।८।३ ता
सूर्यस्य गतिः स्पष्टा ५७।१३६ अथ चंद्रगतिसाधनं । तत्र चंद्रमंदकेंद्रं ३।२५।१२।१८
अस्य भुजः २।४।४७।४२ अनेन रहितं त्रिभं जाता कोटिः ०।२५।१२।१८ विंशतिभक्ता
३९ २।१५ अनेन रहिता रुद्राः ८।४५ एते स्वाखिलवेन गुणिताः १३।११ द्विगुण
: २४।२२ स्वकीयेन षडंशेन ४।४ [illegible] युक्ताः २८।२५ कर्कादिकेंद्रत्वात् जातं चंद्रस्य
गतिफलं धनं अनेन युता मध्यगतिः ७९०।३५ जाता स्पष्टगतिः ८।१९।१० अथ ति
थिनक्षत्रयोगकरणसाधनमाह ॥ भक्ता इति । तत्सैकमिति । तत्रादौ तिथिसा
धनमाह ॥ अर्कविधोः विगतौ कौ यस्मात् दशैश अर्क एवं विधश्चेत् ः रविहीनं चं

ह चंद्रस्पष्टः। रवि: ११।५।४२।३७ चंद्र: ६।२४।१५ रविरहित चंद्र: रविहीनश्चंद्रस्पष्टः। रवि: ११।५।४२।३७
१० चंद्र: ६।२४।१५।३। रविरहितश्चंद्र: ५।१८।३२।२६ अस्य भागा: १६८।३२।२६ यमकुभि १२ भक्ता: फलं
जाता गततिथय: अथ चतुर्दशी विद्यमानत्वो दागता ... । शेषं जातं गतसंज्ञकं ०।३२।२६
द्वादशहारात् शोधितं जातं भोग्यं ११।२७।३४ गतभोग्ययोर्विकला: गतविलिप्तिका १९४६
भोग्यविलिप्तिका ४१२५४ रविगति: ५९।३६ चंद्रगति ८१९ अनयोरंतरं ७६१।२४ षष्टि
गुणितो जातो भाजक: ४५६८४ भाज्यकस्य षष्टिगुणितत्वात्। गतविलिप्तिका १९४६ षष्टिगुणि
ता २४५२४० भाजकेन भक्ता: लब्धा एष्यघटिका: ५४ पलानि १० अथ करणानयनं॥ सम्प्रति
तिथि... द्विघ्नी द्विगुणिता अ...भिते इष्टशेषा कृतस्ते विद्यमानतिथि: पूर्वार्द्धे ववकर
णं दारभ्य: गणनायां विद्यमानकरणं भवेत्। तस्मिन् करणं एकयुतं अपरदले तिथेरु
त्तरार्द्धे स्यात्॥ अथ करणे चतुष्टयस्य विशेषमाह॥ कृष्ण चतुर्दशीया परे दलतः शकु १०
११६।९० भाजके भक्ता लब्धा गतिघटिका २५ पलानि २३ अथैष्यघटिकार्थं भोग्यविकला ४१२५४ षष्टिगुणिता

नादिचतुर्थीनिकरणानिभवंति ॥ ॥अथनक्षत्रयोगकरणमाह: ॥ चंद्रस्यकलाखखखाष्ट:८०० भक्तालब्धंगतनक्षत्रजातम्शेषवगतैष्यतिश्चाखखखा ८०० एषाभुक्तिभक्तागतै ष्य घटिकाः अस्फुः स्फुःसार्कचंद्रस्यलिप्ताः पूर्ववत्क्रियायोगाः स्फु ॥ अथभौमादीनां स्पष्टीकरणं ॥ भौममध्यम८।२८।५५।१३ स्वर्यमध्यम: भौमशीघ्रकेंद्रं११।४।१३।४२स्व ५।१४।१३।४२ र्वातभौमहीनः शीघ्रकेंद्र मेषादि३।४।२८।२९ अस्यांशाः ९४।१८।२९ एतैदिना१५फ लमंकः ३२५ गतअग्रांक ३६४ अस्यागतांकेः हीनः जातः ४० अनेनशेषांकाः अंशा द्यः ४।१८।२९ एषा: १७२।१८।२० इदं दिन१५ भक्ताः जाता११।२९।१७ एतैर्ईका: गता का [illegible] जाता ३३६।२८।१७ एतेदशभक्ताः फलमंशाः शीघ्रफलं ३३।३८।५५ अस्या ईः १६।४९।२७ मेषादिकं कृत्वा धनफलार्द्धसंस्कृतौभौमे१०।१६।४७।४०भौ

मस्यमंदं ४।०।०।० । इदं फलार्द्धसंस्कृतेन भौमेन रहितं जातं मंदकेंद्रं ५।१३।१५।२ आसम भुजांशाः १६।४४
ग्र.ला.टी ४० दिनाम्नाल्पध्यं गतांकः २९ ऐष्यांकः ५७ अनयोरंतरेण २८ शेषं १।४४।४० गुणितं ४८।५०।४०
११ पंचदशभक्तं फलं ३।१५।२२ अनेन गतांको युक्तः ३२।१५।२२ दशभक्तः मेषादिकेंद्रत्वात्
मंदफलं धनं जातं ३।१३।२२ अनेन संस्कृतो मध्यमो भौमो जातो मंदस्पष्टः १०।३।८।४५ अ
थ पुनः शीघ्रफलानयने प्रथमशीघ्रकेंद्रं २।४।१८।२९ मंदफलं धनं ३।१३।२२ शीघ्रकेंद्र
केऽपि विलोममिति युक्तत्वात् मंदफलेन रहितं शीघ्रकेंद्रं जातं द्वितीयशीघ्रफलानय
ने शीघ्रकेंद्रं ३।१।४।५७ अस्यांशाः ९१।४।५७ दिने १५ भक्ता फलं ६ गतांकः ३२५
ऐष्यांकः ३६५ अनयोरंतरेण ४० शेषं १।४।५७ गुणितं ४३।१८।०० पंचदशभि १५ र्भ
क्तं फलं २।५३।१२ अनेन गतांकः ३२५ युक्तः ३२७।५३।१२ दशभक्तः लब्धं मेशाद्यं
शीघ्रफलं धनं ३२।४७।१९ अनेन युक्तो मंदस्पष्टो जातो स्पष्टो भौमः ११।५।५६।४ अथ मि ११

बुधभिभुक्तिफलं २गतांकाः ११७ ऐष्यांकः १५० अनयोरंतरेण ३३ शोध्यं २।१४।५०गुणिते
७४।१८।३०।पंचदशाभिर्भक्तेफलं ४।५६।३८ अनेनगतांको ११७ युक्तः १२१।५६।३८ दशभक्तं
फलं १२।११।३८। आधिक जातं। शीघ्रफलार्द्धधनं ६।५।४९ मध्यमोरविः सएवबुधः ११४
१३।४२ फलार्द्धसंस्कृतः ११२।१९।२१ अनेनराहितं मंदोच्चं ७।०।०।० जातंमंदकेंद्रं ५।१९
४०।२८ अल्पभुजांशाः १०।२८।३१ पंचदशभिर्भक्तोफलं ८।१५।२६ अनेनगतांको
युक्तः ८।१५।२६ दशभक्तफलंमंशोध्यं मंदधनं ०।४९।२२ अनेनयुक्तो जातोमंदस्प
ष्टोबुधः ११५।३।२५ मंदफलेन ०।४९।२२ रहितं आगानीतांशीघ्रकेंद्रं १।१७।१४
५० जातं शीघ्रकेंद्रं १।१७।१४।५० जातंशीघ्रकेंद्रं १।१।६।२५।१७ अल्पीशाः ४६।२५।१७
दिनैर्भक्तफलं ३गतांको ११७ एष्यांको १५० अनयोरंतरेण ३३ शोध्यं १।२५।१७

ग्र.ला.री

लितं ४।६।५४।२१ पंचदशभक्तं फलं ३।९।८९ अनेन गतांको ११७ युक्तः दशभक्तः
लब्धमंशाद्यं शीघ्रफलं धनं १।०।०।४५ अनेन मध्यस्पष्टो जातः स्पष्टबुधः
:१।१७।४।०० ॥ अथ गुरुस्पष्टीकरणं ॥ तत्र शीघ्रोच्चं मध्यमो रवि ११।४।१३।४२ गुरुः ४।८।१५
१७ रहितं जातं शीघ्रकेंद्रं ८।२५।५८।२५ २६ षड्राशयधिकमनो द्वादशभ्यः शोधनं जातं ३।४
१।३५ अस्यांशाः ९४।११।२५ पंचदशभिर्भक्तं फलं ६ गतांकः १०६ एष्यांक १०८ अनयोरंतरेण
२ शेषं ४।११।३५ गुणितं ८।३।१० पंचदशभक्तं फलं न : १।३२।१२ गतांक १०६ अधिकमस्याधि
त्वाद्युक्तं १०६।३२।१२ दशभक्तफलमंशाद्यं १०।३।१३ अधिकत्वं तुलादिकेंद्रत्वा जातं
शीघ्रफलाद्धं ऋणं ५।१२।३६ अनेन रहितो गुरुः ४।२।५५।४१ अथ मंदोच्चात् ६।०।०।० शोधि
तं जातं मंदकेंद्रं १।२९।४।१९ अस्य भुजांशाः ५९।४।१९ पंचदशभक्तफलं ३ गतांक ३९
एष्यांक ४८ अनयोरंतरेण गुणितं १०८।३८।३८।५१ पंचदशभक्तं फलं ७।१४।३५

अनेनगतांकोयं युक्तः ४६।१४।३५ दशाभक्तः फलमंशादिकं मादं मेषादिके कृत्वा तद्धनं ४।३१।२१ अनेन युक्तो गुरुः जातो
मंदस्पष्टो गुरुः ४।१२।५२।४४ अथ मन्दशीघ्रफलानयने शीघ्रकेंद्रं २।२५।५८।२५ एतन्माध्येविपरीतं मंदफलसंस्कृतः
जातः शीघ्रकेंद्रं २।२१।२५।१८ इदं षड्राश्यधिकमतो द्वादशभ्यः शोधितं ३।८।३२।१२ अस्यांशाः ९८।३२।१२ दिनैर्भक्तः फलं
२१ गतांक १०६ एष्यांक १०८ अनयोरंतरेण २ शेषं गुणितं १।१९।४ पंचदशाभक्तं फलं लब्धं ११।२।१२ अनेन गतांको युक्तः
१०७।२।१२ दशाभक्तं तुलादिके कृत्वा जातं शीघ्रफलं ऋणं १०।४२।५५ अनेन राहितो मंदस्पष्टो जातो स्पष्टो गुरुः
स्प ११।४२।२१।४९ ॥ अथ भृगोः स्पष्टीकरणमाह ॥ तत्र प्रागानीतं भृगोः शीघ्रकेंद्रं ३।५।४१।३५ अस्यांशाः ९५।४१
३५ पंचदशाभक्तात्फलं ६ गतांक २५४ एष्यांक ४०२ अनयोरंतरेण ४८ शेषं ५।४१।३५ गुणितांका २७।३१।१६।०
पंचदशाभक्तं फलं १८।१३।४ अनेन गतांक २५४ युक्तः २७२।१३।४ दशाभक्तं फलमंशाद्यं २७।१३।१८ मेषादि
तेमेषादिके कृत्वा जातं शीघ्रफलं धनं १८।३६।३९ मध्यमो रविः स एव भृगुः ११।४।१३।४२ फलार्द्धसंस्कृतः ११२२
५०।२१ अयं मंदोच्चात् २।१०।० शोधितं जातं मंदकेंद्रं ११।१।२।३९ अस्य भुजांशाः २१।२।३९ पंचदशाभक्तात्फलं
२ गतांक ११ एष्यांक १३ अनयोरंतरेण २ शेषांक ११।२।३९ गुणितांका १४।१२।१८ [redacted] पंचदशाभक्तं

मांद्य

०।५७।१७ अनेन गतांकः ११।५७।१७ दशभक्तः फलं मंदशाद्यं मेषादिके दत्वा तद्धनं १।११।४२ अनेन संस्कृतः शुक्रः १।४।१३।४२
जातो मंदस्पष्टः शुक्रः १।५।२५।२५ प्रागानीतं शीघ्रकेंद्र १।५।४।१२५ मंदफलेन १।११।४२ रहितं जातं शीघ्रकेंद्रं
१।४।२२।५२ अस्यांशाः २४।।२२।५२ पंचदशभक्ते फलं १ गतांकः ३५४ एष्यांकः ४०२ अनयोरंतरेण ४८ शेषं ४।२२
५२ गुणितं २१।५।५२।३६ पंचदशभक्तं फलं १४।२२।३६ अनेन गतांको युक्तः ३५४ युक्तः ३६८।२३।३६ दशभक्तः
मेषादिकं दत्वा जातं शीघ्रफलं धनं ३६।५०।२१ अनेन युक्तो मंदस्पष्टो जातः स्पष्टशुक्रः २।१२।१५।४६ ॥ अथ
शनिस्पष्टीकरणं ॥ तत्र शीघ्रोच्चं मध्यमरविः १।४।१३।४२ शनिमध्यमो १।१।०।३६।४५ रहितं जातं शीघ्रकेंद्रं
२।३।३६।५७ अस्यांशाः ६३।३६।५७ पंचदशभक्ते फलं ४ गतांकः ४८ एष्यांकः ५४ अनयोरंतरेण ६ शेषं ३।३६
५७ गुणितं २१।४१।४२ पंचदशभक्ते फलं १।२६।४६ अनेन गतांको ४८ युक्तः ४९।२६।४६ दशभक्तः लब्धं मं
क शाद्यं ४।५६।४० अर्धितं मेषादिके दत्वा जातं शीघ्रफलं धनं २।२८।२० अनेन युक्तः शनिः १।१।३।५।५
अयं मंदोच्चात् ८।०।०।० शोधितः जातः मंदकेंद्रं ८।२।२६।५४।५५ अस्य भुजांशाः ८६।५४।५५ द्विशेषभक्तः फ
लं ५ गतांकः ८९ एष्यांकः ९३ अनयोरंतरेण ४ शेषं १।१५४।५५ गुणितं ४७।३९।४० पंचदशभक्ते फ १३

३।१०।३८ अनेनगतांक ८९ [redacted] युक्तः २२।१०।३८ दशभक्तः फलंअंशादिमांदंतुलादिकेंकृत्वा नक्षत्रेण २
११।३।३ अनेनसहितोशनिः जातोमंदस्पष्टः १०।२।१२।३।४२ अथमंशीघ्रकेंद्रं २।३।३६।४७ विपरीतंमंदफलसंस्कृ
तंजातंशीघ्रकेंद्रं २।१२।५०।० असंशाशा ७।२।५०।० पंचदशभक्तः फलं ८ गतांक ४८ एष्यांक ५४ अनयोरंतरेण
दशांशे १।२।५०।० गुणिते ११।०।० पंचदशभक्तफलं ५।८।०।० अनेनगतांक ४८ युक्तः ५३।८।० दशभक्तः
लब्धादिकं कृत्वा तू जातं शीघ्रफलं धनं ५।१८।४८ अनेनयुक्तो मंदस्पष्टो जातो स्पष्टः शनिः १०।२८।४२।३०
अथमंदस्पष्टसाधनमाह ।। मांद्यांकांतरेति । आर्किः शनिः असकृ भौमः गुरुः एषांमंदफलानयने
तय कृतैष्यांतरं तत्क्रमेण वा तानगेशरैः स्वरामैः भक्तं फलं कलाद्यं । द्विस्थं ग्राह्यं । तत्कृतैः मंदफलं स्यात्
चैतत् ज्ञभृग्वोः बुधशुक्रयोः मांद्यांकांतरं द्विगुणं पंचभिर्भक्तं तत्तयो गतिफलं स्यात् । तत्प्राग्वत्केंद्रेकुली
रमृगषड्भगते स्वाद्धनाधनर्णं कृतांगतौद्द्यात् । सामंदस्पष्टगतिः स्यात् ।। अथस्पष्टगतिसाधनमाह ।।
भौमाद्याः लोकाग्निति भौमात् द्वितीयशीघ्रफलसाधनेय कृतैष्यचलांकांतरं तत्क्रमेण एभिर्भक्तः भौम
स्यपंचभक्तं । बुधस्य च पंचमांशोनपुलंकार्यं । गुरोः स्त्रिभिर्भक्तं शुक्रस्य चतुर्भक्तं । शनिः द्विगुणं सप्तपंचम

ॐ ततः गतः शीघ्रफलं स्यात्॥ तेन मंदस्पष्टगतिः क्षयचये हीनयुक्ता कार्या। चलांकस्य क्षये हीना कार्या। अधिके युक्ते स्पष्टा सा
स्पष्टगतिः स्यात्। चेद्धहारेण त्यतिता तदा वक्रा स्यात्। एतदुक्तं भवति शीघ्रफलं स्वर्णे अधिकं मंदस्पष्टगतिः न्यून तदा
१४ स्वर्णफलात्यतिता विपरीता स्यात्। मार्गावर्गा स्यादिति सर्वेः। उदाहरणं। भौमस्य मंदांकांतरं २८ शरैः पर्भक्तं ५।३६ २६ क
14 कादिकें दत्वान्मध्यमगतौ ३१।२६ युक्तं जाता मंदस्पष्टः गतिः ३७।२ भौमस्य चलांकांतरं ४० पंचभक्तफलं ८।० चयफ
लत्वादनेन युक्ता मंदस्फुटा गतिः जाता स्पष्टगतिः ४५।२ अथ बुधगति स्पष्टीकरणं। मंदांकांतरं १२ द्विगुणं २४ पंच
भक्तफलं ४।४८ कर्कादिके दत्वा मध्यमगतौ ५९।८ युक्तं ६३।५६ जाता मंदस्पष्टगतिः चलांकांतरं ३३ स्वामांपचमां
युक्ता शेन ६।३६ युक्तं ७०।३२ चयफलत्वादनेन मंदगतिः जाता स्पष्टबुधगतिः १०२।२२ अथ गुरुगतिसाधनं॥ मंदांको
तरं ९ स्वरामैर्भक्तं ०।१८ इदं मकरादिके दत्वा मध्यमगतौ ५ हीनं जाता मंदस्पष्टा ४।४२ चलांकांतरं २ त्रिभक्तं फलं चयं
०।४० अनेन युक्ता मंदस्फुटा जाता गुरुगतिः ५।२२ अथ शुक्रगतिस्पष्टीकरणं॥ मंदांकांतरं २ द्विगुणं शरोद्धृतं
फलं ०।४८ मकरादिके दत्वा मध्यमगतौ ५९।८ हीनं जाता मंदस्फुटगतिः ५८।२० चलांकांतरं ४८ वेदैर्भक्तं फलं
चयसंज्ञं १२।० अनेन युक्ता मंदस्पष्टागतिः ७०।२२॥ अथ शनिगतिसाधनमाह। मंदांकांतरं ४ बाणनगैर्भक्तं फलं ०।३
जाता स्पष्ट

तृतीयशीघ्रफलं मंदस्पष्टे भौमे प्रक्षिप्य मेषादौ तुलादौ तृतीयकेन्द्रे धनर्णं कृत्वा स्पष्टो भौमो भवति तत्र भौमे तृतीयशीघ्रफल
सतृतीयग्रहे

ककीदिकेंद्रत्वान्मध्यमगतौ २।० युक्तं जाता मंदस्पष्टगतिः २१।३ चलांकांतरं ६ द्विगुणं १२ पंचभक्तं फलं वृषसंज्ञं २।२८ अनेन युक्ता मंदस्पष्टा
जाता स्पष्टगतिः ४।२७ अथ शुक्रभौमयोरंत्यभागशीघ्रांकागमने ग्रहांतरं पततीत्यनयोस्तत्र स्फुटयोः पुनः स्पष्टीकरणमाह। शुक्राम
यारिति शुक्रभौमयोश्चलभवांको यदि अंत्यगो भवति एकादशो द्वादशो भवति तदा शीघ्रकेंद्रस्य पंचदशाहतेभ्यः भागेभ्यः येंशोशांशा
स्वदृष्टशुक्रस्याप्या एकत्रेत्र दशभ्यः १५ पतिता भुक्तान्यष्टशुक्र भागशोधितभागायोमध्ये येत्ल्पाः तेषां द्याः। ते शुक्रस्य
त्रिभक्ताः भौमस्य पंचभक्ताः फलं भागाद्यं ग्राह्यं तत्स्वशीघ्रफलवत् धनर्णं स्पष्टद्वये तौ शुक्रभौमौ स्पष्टौ भवतः। एवं बुधभौम
गुरुशुक्रशनैश्चराणां मध्येयस्यापि शीघ्रफलानयने अंत्यांकगमने अंतरं पतति भौमशुक्रयोरेवाकूवहुत्वात् उक्तं
अन्येषां स्वल्पत्वान्नोक्तं ॥ अथ कुजबुधशुक्राणां गतौ विशेषमाह॥ कुजबुधेति बुधभौमशुक्राणां चेच्चलांकः शीघ्रं
कश्चांतिमस्यात्तदा शीघ्रफलसाधने शीघ्रकेंद्रस्य पंचदशाहतेभागेभ्यः येंशोशांशाः ते नगैर्भक्ताः फलं इषुदहने युक्तं
बुधस्य चेत्तदा द्विभिर्भक्ताः सप्तगोभिः ९७ युक्तं शुक्रस्य चेत्तदाग्निभिर्भक्ता फलं त्रिवाणै ५३ युक्तं तदा तेषां तत्र गतिफलं स्या
त्। एवं साधितं। भौमचलांकमिति। इत्यादिना गतेः शीघ्रफले तन्न ग्राह्यं इदं गतिफलं मंदस्फुटगतौ युक्तं स्पष्टगतिः काय
अमस्यक्रमत्वात्। अथ भौमादीनां वक्रस्य शीघ्रकेंद्रभागानाह॥ त्रिनृपैरिति भौमादीनां एभिश्चलकेंद्रभागे वक्रतास्या
त्। भौमस्य त्रिनृपै १६३ एततुल्ये अंत्यमशीघ्रकेंद्रभागैः तद्दिने वक्रे [illegible] भवति। ततो बुधस्य शाग्नि १४५ शी

फलवत् धनर्णं कार्यं तदा स्पष्टः यथार्थो भौमो भवति ५
[illegible]

शीघ्रकेंद्रभागे वक्रं भवति । गुरोः शरार्कैः १२५ । नगभूपै १६७ शुक्रस्य । त्रिभवैः शनेः ११३ एभिश्चलकेंद्रभागैर्भगणात्पतितैर्भव
गतो बुधादशाराशराः तेषांभागाः ३६० तेभ्यः क्रुद्धैरित्यर्थः १२७ । २१५ । २३५ । १९३ । २४७ एतत्तुल्ये रंस्यम शीघ्रकेंद्रभागे क्र
माद्भौमादीनां मार्गः स्यादिति ॥ अथ कुजगुरु[illegible]णानिनामुदयमाह । क्षितिजोष्टैरिति । क्षितिजो भौमः अष्टयमैः २८ शी
घ्रकेंद्रभागैः पूर्वं पूर्वस्यां [illegible] विहीनैर्भगणांशैः ३६० ऊर्वरितैः ३३२ दिशि उदेति उदयं आप्नोति । गुरुरिंद्रैः शीघ्रकेंद्र
भागैः पूर्वं उदेति । रवेः शमानेश्वरः सनश्चरे १७ शीघ्रकेंद्रभागे पूर्वं उदेति । एभिः स्वस्वोदयभागैर्विहीनैर्भगणांशैः ३६०
ऊर्वरितैः ३३२ । ३४६ । ३४३ एतत्तुल्ये रंतिम शीघ्रकेंद्रभागे अपरत्र पश्चिमे अस्तं यांति ॥ अथ बुधशुक्रभागानाह ॥
स्वशरैरिति ॥ परे पश्चिमायां दिशि बुधशुक्रयोः क्रमात् स्वशरैः ५० जिनैः २४ एतत्तुल्ये शीघ्रकेंद्रभागे तद्दिने उदयं स्यात्
अस्तं आदिदिने १५५ नगाद्रिभूमि १७७ प्रतीच्यां अस्तं स्यात् । अथ [illegible] नरवैः २०५ [illegible] अहीदुभिः १८२ शीघ्रकेंद्रभागे प्राक्पूर
र्वदिशि तयोः उदयः स्यात् । दिग्दहनैः ३१० षट्सुरैः ३३६ प्रागस्तः अथैभ्यः शीघ्रकेंद्रांशेभ्यः इष्टकेंद्रांशा न्यूनाधिकाः
तदंतरं दिनसाधनमाह ॥ वक्रोदयादीनिति वक्रोदयादीनां अधः प्रागुक्ताः भागास्तेभ्यो अधिकहीनांशं स्य शीघ्र
न साधने शीघ्रकेंद्रभागाः स्पष्ट उक्तेष्टभागा नामंतरं कार्यं ते अंतरभागादेः भौमस्य द्विगुणाः । बुधस्य त्रिभक्ताः
गुरोः षोडशांशाः काः स्वकीयनवांशाः केनान्विताः शुक्रस्य [illegible] मा हृताः संतः षड्भिः हृताः शनेः कुंभकाः अपरादिव

सैः क्रमेण गतैष्यो वक्रादिस्यात्। तद्यथा उक्तशीघ्रकेंद्रभागेभ्यः १६ केंद्रांशा हीना तदा एष्या ज्ञातव्या यदाधिकात् दागतदि
वसा भवतीत्यर्थः अथ वक्रोदयास्तमार्गदिवसाउक्त्माह॥ पूर्वास्तादिति चांद्रेः बुधस्य पूर्वास्तात् दं ३२ तैर्दिनैः परे पश्चिमायामुद
यः ततोपरोदयात् दं तैः ३२ अनंतरमुगतिः वक्रत्वं स्यात्। ततो वक्रगतेर्दशदिनैस्त्रिभिस्तोयास्तं स्यात्। ततः पश्चिमास्तात् अष्टभिः १६ ऐंद्र
द्रमः पूर्वोदयः स्यात्। ततः पूर्वोदयात् आज्यांशैस्त्रिभिर्मार्गः स्यात्। मार्गदं तैः पूर्वास्तः स्यात्। एवं पुनः पुनः गणनीयं। अथ भृगोः शुक्र
स्य तत् तेनैव क्रमेण एभिर्दिनैः रुदयास्तौ। भद्रभिस्यात् द्विमास्या मासद्वयेन २ ततो ष्टभिमासैः८ ततो व्यंघ्रि भुवा चरणरहितेन
मासेन द्वाविंशदिनैः २२ ततो अंघ्रिणमासेन चतुर्थांशोनदिना षट्केन ततो विचरणैकेन मासेन द्वाविंशद्दिनैः ततो
ष्टमासे एवमित्यादि क्रमेण शुक्रस्य पुनः पुनः गणनीयं। अथ भौमगुरुशनीनां दिनान्याह। भौमस्येति। भौमा
स्तात् वेदैः ४ र्मासैरुदयस्यात्। उदयाद्दशमासैः कुटिलत्वं स्यात्। वक्रात् [illegible] लोचनाभ्यां २ ऋजुत्वं मार्गो भवति
मार्गदिभिर्दशमासैर्याऽयं अस्तो भवति। एवं पुन गणनीयं। अथ जीवस्य गुरोः अस्तात् उदयः कुटिलर्जुत्वमो
दयं स्यात्। उर्व्या १ एकेन मासेन सचरणमासैः सपादचतुर्मासैः ४ ततः सागरै मासैः ततः सांघ्रिवेदैः ४ एवं पुन

गणनीयं। शनैश्चरस्य तद्द्वीमवद्भेयं। स चरणयुवासपादेनमासेन १६ ततः सार्द्धैस्त्रिभिर्मासैः २।१५ ततः सार्द्धैश्चतुर्भिर्मासैः ततः
सार्द्धैस्त्रिभिर्मासैः एवं पुनर्गणनीयं॥ ॥ इति श्रीदैवज्ञानन्तविश्वनाथविरचितं ग्रहलाघवस्य भौमादिस्पष्टीकरण
16 स्योदाहरणं संपूर्णम्॥ ॥ ॥ त्रिभवैः ११३ शनैर्मिश्चलकेंद्रभागैः भगणगा भवन्ति तै भगणा द्वादशराशयः
तेषां भागाः ३६० तेभ्यः शुद्धैरित्यर्थः १९७।२१५।२३५।१९३।२४७ एतत्तुल्ये रंतिम शीघ्रकेंद्रभागैः क्रमाद्भौमादीनां भार्गः
स्यादिति। अथ कुजगुरुशनीनामुदयभागमाह। क्षितिज इति। क्षितिजो भौमः। अष्टयमैः २८ अंत्यम शीघ्रकेंद्रभा
गैः [illegible] पूर्वे पूर्वस्यां दिशि उदेति। उदयं प्राप्नोति। गुरुरिंद्रैः १४ शीघ्रकेंद्रभागैः पूर्वे उदेति। रविजः श
नैश्चरः सप्तचंद्रैः १७ शीघ्रकेंद्रभागैः पूर्वे उदेति। एभिः स्वस्वोदयभागैर्विहीनैर्भगणांशैः ३६० उर्वरितैः ३३२।३४६
३४२ एतत्तुल्यैरंतिमशीघ्रकेंद्रभागैः पश्चात् पश्चिमे अस्तं याति॥ अथ बुधशुक्रयोरुदयास्तानमाह। स्वशरैरिति
परे पश्चिमायां दिशि बुधशुक्रयोः स्वशरैः ५० जिनैः २४ एतत्तुल्यैः शीघ्रकेंद्रभागैः तद्दिने उदयः स्यात्। अद्रिदिग्भिः १५५ नगा
द्रिभूमि १७७ प्रतीच्यां अस्तं स्यात्। अथ खनखैः २०५ अहिदुभिः १८३ शीघ्रकेंद्रभागैः प्राक् पूर्वस्यां दिशि तयोः उद
यः स्यात्। दिक्कुदहनैः ३१० षट्गुणैः ३३६ तयोः प्राक् अस्तः स्यात्। अथैभ्यः शीघ्रकेंद्रांशेभ्यः इष्टकेंद्रांशाभ्यन्तराधि

कास्तदंतरदिनसाधनमाह ॥ वक्रोदयादिति । वक्रोदयादीनां अवधेः प्रागुक्ताः भागास्ते न्योधिक हीनाः अंत्यशीघ्रफलसाधने शीघ्रकें
द्रभागास्तदा उक्तेष्ट उक्त भागा नामंतरं कार्यं अंतरभागाः भौमस्य द्विगुणाः बुधस्यात्रिभक्ताः गुरोस्त्रांशकास्त्रयोदशघ्नाः
नान्विताः शुक्रस्य दशहताः संतः षड्भिर्हृताः शनेः कुभक्ताः आप्तादिवसैः क्रमेण गतैष्यं स्यात् । तद्यथा उक्तशीघ्रकें
द्रभागेभ्यः इष्टकेंद्रांशाः हीनाः तदा एष्याः ज्ञातव्याः । यदाधिकास्तदागतदिवसा भवंतीत्यर्थः । अथ उदयवक्रास्तमार्गादि
सानुक्रमाह ॥ पूर्वास्ताविति । चांद्रे बुधस्य पूर्वास्ता ३२ दंतैर्दिनैः परे पश्चिमायामुदयः ततः पश्चिमात् अष्ट्या १६ दिनैः
ऐंद्र्युदमः पूर्वोदयः स्यात् । ततः पूर्वोदयात् आज्याशैः ३ त्रिभिर्मार्गः स्यात् । मार्गाद्दंतैर्दिनैः पूर्वास्तः स्यात् । एवं
पुनः पुनः गणनीयं । अथ भृगोः शुक्रस्य तद्वत्तैनैव क्रमेण एभिर्दिनैरुदयाद्यं स्यात् । सार्द्धद्विमासात् सार्द्धमा
सद्वयेन पूर्वास्तात् परे उदयः स्यात् ततोष्टाभिर्मासैः ततो व्यंक्रि भुवा चर्णराहु तेन मासेन द्वाविंशतिदिनै २२
ततो आघ्रिणामासस्य चतुर्थांशेन । ततो विचरणे वक्रेन द्वाविंशतिदिनै २२ ततो अष्टमासै रेवमित्यादिना क्रमेण शुक्र
स्य पुनः पुनः गणनीयं ॥ अथ भौमगुरोशनीनां दिनान्याह ॥ भौमस्येति । भौमास्ताद्दैर्मासै ४ उदयः ततो द
समासैः वक्रत्वं । ततो वक्रात् लोचनाभ्यां मासाभ्यां मार्गो भवति । ततो मार्गात् दिग्भिर्मासै १० भौ उपंअस्तं

भवति। एवं पुनर्गणनीयं। जीवस्य गुरोरस्तात् उदय कुटिलर्जुत्वमौदयं स्यात्। उर्व्या एकमासेन ततो चरण युगैः सपा
द चतुर्थ्यमासैः ४ ततः सागरैः मासैः ततः सांघ्रिवेदैः ४८ मासैः पुनः एवं गणनीयं। शौरेशनैश्चरस्य पतद्वक्र भौमवत् ज्ञेयं।
सचरणभुवामासेन १।८ ततः सार्द्धत्रिमासैः ३।१५ ततो सार्द्धचतुर्मासैः ४।१५ ततः सार्द्धत्रिमासैः ३।१५ एवं पुनर्गणनीयं।
॥ ॥ अथात्रिप्रश्नोदाहरणं॥ ॥ तत्र ताव मेषादि राशीनां स्वस्वोदयानाह॥ लंकोदया इति। लंकोदया
विघटिकाः पलात्मकाः स्युः मेषस्य गजभानि २७८ वृषस्य गोंकदस्राः २९९ मिथुनस्याग्निपक्षदहनाः ३२३ एते उत्क्रम
स्थाः विपरीताः कीटादित्रयाणां भवति। एते क्रमगोत्क्रमस्थै चरदलैः पलैः स्वदेशीय चरखंडकैः कार्याहीनान्विताः कार्याः
तद्यथा। क्रमस्यास्त्रयः। उत्क्रमस्थैस्त्रिभिश्चरखंडकैः हीनाः उत्क्रमस्यास्त्रयः उत्क्रमस्थैस्त्रिभिश्चरखंडकैर्युताः
कार्याः मेषादितः मेषमारभ्य षण्णां राशीनामुदयाः स्युः इमे उत्क्रमस्थाः घटतः तुलातः षट् उदयाः स्युः तथा कृते
जाताः स्वदेशीयाः॥ अथ लग्नसाधनमाह॥ तत्कालार्क इति। तदनुग्रहमाल्पते। तेन इष्टघटीभिः सूर्यादिम
ध्यग्रहेषु चालनदेया तदनंतरं स्पष्टीकरणं। स्पष्टग्रहेषु चालनं येदीयते तदप्युक्तं उदाहरणं। सूर्योदयादिष्ट
घटिकाः १०।३० मध्यमसूर्य १।४।१३।४२ गति ५९।८ इष्टघटिकाः १०।३० वक्ष्यमाणगतगम्यादिनाह तद्युक्त
कैरितिचालनंकलाद्यं १०।२० अनेन युक्तो रविः जातस्तात्कालिके मध्यमार्कः ११।४।२४।२ मांदोघातमोघि

तः ज्ञातं मंदकेंद्रं ११।३।२५।५८ मंदफलं धनं १।३०।११ संस्कृतः ५।५।४।१३ चरसंस्कारेण ३ अनेन संस्कृतः जातः स्पष्टतात्कालिकः सूर्यः १।५।५२।४० अयनांशाः १८।

१० सायनोऽर्कः १।२४।२।४० त्रिंशद्भिः शोधिता ज्ञाता भोग्यांशाः ५।५७।२० अस्य भोग्यांशैः वृषभस्योदयो २५३ गुणितः १५०८।४५।२० खाग्न्युद्धृतः

ज्ञातो भोग्यकालः पलाद्यः ५० एवमत्रैव प्रकारेण यामांशे भुक्तभागे जातकालो भुक्तकालोऽस्यात्। अभीष्टनाडीपलेभ्यः ६३० भोग्यकालं शोधितः

शेषं ५८० वृषभाद्ग्रे मिथुनोदये २०४ शोधितः शोधितः शेषं ३७६ मिथुनाद्ग्रे कर्कोदयः ३४२ अयनं शुद्धमिति अतः शेषः ३१६ गगनगुण

घ्नं ९४८० अशुद्धकर्कोदयः ३४२ भक्तं लब्धं अंशादि फलं २४।१२ मिथुनात् अशुद्धपर्यंतराशयः ३ अस्मिन् लवाद्यो योजितो ज्ञातं ३।२४।१२।३९

६६ अयनांशैः १८।१० हीनं ज्ञातं लग्नं ३।६।२।३९ अथ भोग्यकालादल्पे काले सति लग्नसाधनं। लग्नादिष्टसाधनज्ञानमाह॥ भोग्यतोऽल्पे

ति॥ सूर्योदयादिष्टघटी ०।४० चालितः सूर्यः १।५।४३।१५ उक्तप्रकारेण भोग्यकालः ५१ अस्मादिष्टकालः पलात्मकः सूर्योदयं खरा

महतः १२०० सूर्यस्योदयो वृषभाख्यः २५३ तेन भक्तं फलं मेषादि ४।४४।३५ अनेन युक्तो रविर्जातं लग्नं १।१०।२७।५० अथ लग्नादिष्ट

कालानयनं।३।६।२।३९ अयनांशयुक्तः ३।२४।१२।३७ एवं ज्ञातांशे भवि ज्ञातकालानयनं॥ लग्नस्य गतभागाः २४।१२।३९ सायन

लग्नस्य राश्युदयेन कर्कराख्येन ३४२ गुणिताः ८२७९।५४।५४ खाग्न्युद्धृताः ३० फलं तनो भुक्तकालः २७६ अर्कभोग्यकालः ५० तनो भुक्त

कालेन २७६ युक्तः ३२६ सायनसूर्यसायनलग्नयोर्मध्ये मिथुनोदय तेन युक्तः ६३० षष्टिभक्तः ज्ञातो लग्नादिष्टकालः १०।३० यदा सायन

लग्नार्कौ एकराशौ॥ तदा इष्टकालनमाह॥ यदिति। सायनलग्नं १।२८।३७।५० सायनसूर्यः १।२३।५३।१५ अनयोरंशांतरं ४।४४।

३५। अनेन वृषोदयो गुणितः १२०० खाग्निभक्तः जातो इष्टकालः पलाद्यः ४० षष्टिभक्तः ज्ञातो घटिकादिरिष्टकालः ।०।४० यदिस्य

२५३।

र्यांतलग्नं न्यूनं तदा इष्टकालसाधनमाह। ऊनतश्चेति। यदा एकराशौ ऊनतः सायनः सूर्यात् उदयसायनलग्नं चेदंशादिकं न्यूनं। तदा तदंशांतर
हृत उदयः इत्यादिना इष्टकालः साध्यः स तु इष्टकालः सूर्योदयादन्यस्मिन् समये इदं लग्नं साधितं तस्मादिष्टकालो भवति। द्वितीय
सूर्योदयपर्यंतं शेषकालो भवति। सार्ध्यः सः शेषकालः द्युरात्रात् षष्टिघटिका मध्ये शोध्य सूर्योदयादिष्टकालो भवति यस्मिन् समये
१८ इदं लग्नं साधितं स इष्टकालो भवतीत्यर्थः। भिन्ने तु राशौ लग्ने क्रियमाणे सति सरसभाकृति रसभेन राशिषट्केन युक्तात् तस्य
र्यास्य इष्टकालेन तनुर्लग्नं साध्यं। अस्योदाहरणं॥ सूर्योदयादिष्टघटिका ५९ मध्यमः सूर्यः १।४।१३।४२ गति ५९।८ एभिर्घटीभिः
चालितः सूर्यः १।५।११।५० मंदकेंद्रं १।१२।४८।१० मंदफलं धनं १।२८।५२ अनेन संस्कृतो रविरास्पादि १।६।४०।४२ चरं स्वर्णं २५
संस्कृतो जातः स्पष्टसूर्यनात्कालिकः १।६।३९।७ सायनसणरुज्यः ७।६।३९।७ भुक्तिवर्ज्योग्यकालः ५९ इष्टघटिकाः ५९ एतादिनमानेन रहितो
३३।१० कार्याः जाताः सूर्यास्तादिष्टघटिकाः २५।५० भोग्यकालः इष्टघटीपलेभ्यः १५५० शोधितः शेषं १४९१ आगतं जातं लग्नं ०।२९।३।११
अथ ऊनतऊनं उदयज अस्योदाहरणं॥ सायनसूर्यः १।२४।४९।७ सायिचलग्नं १।१७।४७।११ अत्र एकराशौ लग्नं रवितः न्यूनं अतस्तयोरं
शांतरं ७।१।५६ हृत उदय इत्यादिना सूर्योदयात्कालितेनेष्टकालाप्त ५९ आगतः शेषकालः १ अयमहोरात्रात् ५९ शोधितः जातः सूर्योद
या[illegible] त्कालितेनेष्टकालः ५९ अथ गोलसंज्ञायनसंज्ञादिनार्द्धरात्र्यर्द्धज्ञानं पलांशज्ञानमाह॥ क्रान्तिवृत्ते खेचरे ग्रहे क्रियघटरस
भेसौम्यायाम्योत्तरः। मेषादिराशिषट्के स्थिते ग्रहे उत्तरगोलः तुलादिषट्के स्थिते दक्षिणगोलः॥ अथ मकरादिषट्के उत्त
रायणं। कर्कादिषट्के दक्षिणायनं। अथ पंचेंदुनाड्यः १५ पंचदशघटिकाक्रमेण चरपलैर्युतोना कार्याः एतद्युतोनं भवति उत्तर
गोलस्थे सायनसूर्ये युताः दक्षिणगोलस्थे रहिता कार्याः। तदा घस्रार्द्धं दिनार्द्धं स्यात् दिनार्द्धेन युताः रहिता तेन दिनार्द्धेन अयुताः र

द्विताः खगुणाभिशार्द्धता अर्द्धं स्यात् ते द्विगुणिते दिनरात्रिमानः ।उदाहरणं।पंचेदुनाउपः १५ सायनसूर्यस्य उत्तरगोलत्वात् चरपलैः ९३ युता जातं दिना
र्द्धं १६।२२ र द्वे द्विगुणितं जातं दिनमानं ३२।४४ घस्रार्द्धेन रहिता १६।३२ खगुणा ३० जातं निशार्द्धं १३।२७ द्विगुणितं जातं रात्रिमानं २६।५४ अथ छायाः घटी
यापलभा ५।४५ इष्टघटी पंचगुणिता २८।४५ अस्याः कृतिः वर्गः ३३।३ अस्य दशमलवः ३।१८।१८ अनेन रहिता ६९ घटीः अत्र छाया जाता यमाशा दक्षि
णपलांशाः २५।२६।४२ एतत्सर्वदा दक्षिणं ।। अथोन्नतनतसंज्ञा अक्षकर्णं ज्ञानमाह ।।याम:शेषः इति सूर्योदयाद्दिनार्द्धपर्यंतं नत पूर्वदलं त
तः पूर्वकपालमित्युच्यते ।।मध्याह्नात् उपरि सूर्यास्तपर्यंतं पाश्चिमदलं तदपरत्र पश्चिमकपालमित्युच्यते ।प्राक्कपाले सूर्योदयाद्यातोगतोयः
कालो घटिकात्मकः स उन्नतसंज्ञः ।पश्चिमकपाले यो दिनशेषः स उन्नतः स्यात् प्राक्कपालेन उन्नतं पूर्वं भवति पश्चिमकपालेन पश्चिमा
दिस्पर्शः ।तेन कालेन ऊनं द्युखंडं दिनार्द्धं नतं स्यात् ।उदाहरणं ।। सूर्योदयाद्गतघटिकाः १० पूर्वकपाले जाता उन्नतं पूर्वं १०।३० अने
न रहितं दिनार्द्धं १६।२२ जातं नतं पूर्वं ६।३ अथ छाया ५।४५ अस्य वर्गः ३३।३४५ अस्याविंशत्यंशं १।१९ अनेन युक्ता मार्तंडाः १२
जातो अंगुलाद्यो अक्षकर्णः १३।१९ अथ हरानयनमाह ।। वेदेशा इति चरं ९३ पंचभक्तं फलं १८।३६ सायनसूर्यस्य उत्तरगोलस्य
त्वात् अनेन १८।३६ वेदेशाहारः १२२।३६ नतं ६।३ घटिकार्द्धं ०।३० युक्तं ६।३३ अस्य वर्गः ४२।५४।०९ आभ्यां समक्षे जातः समा
ख्यः २१।२७ चेन्नतं सार्द्धत्रयोदशाधिकं स्यात् ।तदा सार्द्धत्रयोदशाहीनं कृत्वा यदधिकं तद्द्वे दैर्घ्यरुद्रमिः गुणितमीयं तेन फलेन समाख्ये
ख्येन २१।२७ हीन अंसो समाख्यः स्फुटः स्यात् ।यदा सार्द्धत्रयोदशेभ्यो न्यूनं नतं तदा समाख्यः स्थितएव अस्योदाहरणं अग्रे प्रद
र्श्यते ।अथाभिमतहरानयनं ।। हार १२२ समाख्येन रहित २१।२७ रहितः १११।९ अक्षकर्णेन १३।१९ भक्तं फलं

अभिमतो हरः ८१२० अयमाज्यज्ञानमिष्टकर्णज्ञप्तिमिष्टच्छायाज्ञानमाह ॥ इष्टेति । अत्राभा ५।४५ दृग्गुणिता ५१।३० अत्र मध्याद्वरं ९३ भक्तफलं १।२९
वर्गो हृतं २१२९ द्विघ्नं ५११२६ इदं स्वकीयेन पंचमांशेन १।२ युतं ६।१४ युगाभवाप्तिं तं जातो भाज्यः १२०।१४ अयमभिमतहरेण ८१२०
भक्तः फलं मंगुलादिकं इष्टकर्णः १४।२५ अस्य वर्गः २०७।५० अर्कः १२ वर्गः १४४ अनयोरंतरं ६३।५० अस्य मूलं ग्राह्यं सा इष्टच्छायाभ छा३
वेत् तत्र सद्धदोकस्य मूलानयनप्रकारः । यत्र कुत्रापि सावयवांकद्वयस्य मूलानयने ऊर्ध्वांकः षष्ट्या गुण्यः अधस्थांकेन यु-
क्तः कार्यः पुनः षष्ट्या गुण्यः एवं वारद्वयं षष्ट्या सवर्णितं कार्यं पश्चात् त्यक्त्वांत्यात् विषमात् कृतिमित्यादिना मूलं ग्राह्यं यत्र छेदांतस्से
१९ कं कार्यं ततः षष्टिगुणं द्विगुणितेन मूलेन द्विघ्नकेन भक्तं प्राप्तं फलं मूलादधः स्थाप्यं एक । वारमूर्ध्वांके षष्टिभक्तं कार्यं । तत्सावय
19 वांकस्य सूक्ष्ममूलं भवेत् । एवं सावयवांकत्रयेपि वारचतुष्टयं षष्ट्या सवर्णितं कार्यं । उक्तवत् मूलं तद्वारद्वयं षष्टिभक्तं
कार्यं । एवमग्रेपि बोध्यं । अत्र समावत्वा षष्टिगुणं न तु विषमावत्वा कर्णार्कवर्गयोरंतरं ६३।५० इदं सूक्ष्ममूलार्थं वा
रद्वयं षष्ट्या सवर्णितं जातं २२९८०० अस्य मूलं ४७९ मूलावशेषकं ३६० षष्टिघ्नं २१६०० विकलाद्वितद्धि संगुणेन मूले
नाद्विघ्नकेन ९६० भक्तफलं २२ मूलादधः स्थापितं जाते ४७९।२२ षष्टिभक्तं जातं मूलं ७।५९।२२ इदमेवेष्टच्छाया ७।५९।२२
यत्र कुत्रापि सावयवांकस्य यथास्थितं मूलं न ग्राह्यं ॥ अस्योदाहरणं ॥ कल्पितेष्टं ०।१२० वर्गः १०।१६ यथास्थितस्य मूलं
०।१० वं ०।१६ सेकमित्यादिना फलं २२ एवं जातं मूलं ०।२२ इदं कल्पितत्वात् मूलं न ग्राह्यं सर्वप्रकारेण ग्राह्यं । अथेष्ट
छायातो विलोमविधिना तलज्ञानमाह । कर्णस्यादिति । अर्कः १२ अस्य वर्गः १४४ इष्टच्छाया ७।५९।२२ अस्य वर्गः ६३।५० अस्य
मूलं । जातं कर्णः १४।२५ अनेन भक्तः भाज्यः १२०।१४ फलमभीप्सितो हरः ८१२० अयं पलकर्णेन १४।२९ गुणितः १।१।३
गृह्यते तदान्तरं पतति मूलस्य वर्ग [illegible] सावयवांकस्य यथास्थितं मूलं ४

१९

अनेनमध्यो हरः १३।२।३६ रहितः २१।३३ अयं द्विगुणः ४३।०६ अयं सवर्णितः १५।५।१६० अस्य मूलं ६।३३ अर्द्धनाडी ३० रहितं जा
तं नतं ६।३ अथ सार्द्धत्रयोदशाधिकनतं। अस्योदाहरणं। कल्पितनतं १५।१० घटिकार्द्ध युक्तं ३० जातं १५।४० अस्य व
र्गः २४५।२६ आभ्यां भक्तो जातः समास्य १२२।४३ नतं १५।१० सार्द्धत्रयोदशाधिकं अतः सार्द्धत्रयोदश हीनं १।३० कृत्वा
जातम् १।४० मिदं चतुर्गुणितं ६।४० अनेन समाख्या हीनः जातः स्पष्टः समाख्यः ११६।३ अनेन हारः १३२।३६ रहितः १६।३३
अथ मध्य कर्णेन १३।१९ भक्तं फलेन भिन्नतो हरः १११४ भाज्यः १२०।१४ अभिमतहरेण भक्तं फलं मिष्टकर्णः [illegible]
अस्य वर्गः [illegible] अर्कवर्गः १४४ अनयोरन्तरं [illegible]९३५९ षष्ट्या सवर्णितं ३३९२४०० अस्य मूलं जाता इष्टछाया ९६।४४।३० ५६
अथ विलोमविधिना नतसाधनं॥ छायावर्गः ९३५८।४७ अर्क १२ वर्ग १४४ अनयोर्योगः ९५०२।४७ मूलं जातं कर्णः ९७।२९ अनेन भ
क्तो भाज्यः १२०।१४ फलमभिमतोहरः १११४ पलकर्णेन १३।१९ गुणित १६।२५ अनेन मध्योहरः रहितः ११६।११ द्विगुणः २३२।२२ अयं वेदां
काधिकः १९४।४५ एषा कुस्याविताः २३२।२२ अयं वेदांकमनि रहितः ३८।२२ त्रिभिर्भक्तः फलेन १२।४७ एषा कुस्या युक्तः २३२
।२२ युक्तः २४५।९ अस्य मूलं अर्द्धनाडी ३० वियुक्तं जातं कल्पितं नतं १५।१० रथ स्यान्नतस्तस्य पदमितस्योदाहरणं चेत् वेदांक
धराधिकः एषा गतो वेदांकमनादिना जातो पमांकः ३८।२२ अस्य षडंशेन ६।२३ एषा कस्य २३२।२२ रहितः २२५।५९ अ
स्य मूलं १५।०१ अर्द्धनाडी ३० रहितं जातं नतं १४।३१ इदं कल्पितं नतं १५।१० तुल्यं न जातं इति कारणात् गुणमाढ्यः। इति पाठा
युक्तः॥ अथ क्रांतिसाधनमाहः स्पष्टः खवज्राभि इति खवार्द्ध पद इत्यादिना नवस्वंजानि स्पष्टः यथा ४०।४०।३१।३४।३०।२५।१८

१२।४ सूर्य ११।५।५४।४१ अयनांशा १९।१० युक्तः ११२४।०४।४१ अस्य भुजांशाः ५४।२।४१ दशभिर्भक्ता फलं ५ गतखंडानि शेषं ४।२।४१
एष्यखंडेन २५ गुणितं जातं १०१।१।७।५६ दशभिर्भक्तं फलं १०।६।१४ अनेन गतखंडयुतिः १९१ युक्ता १९१।६।४२ दशभक्ता जाता क्रांति
क्रांतिः १२।६।४० सायन सूर्यस्य उत्तरगोलत्वात् जाता उत्तरा ॥ अथ प्रकारांतरेण क्रांतिसाधनमाह ॥ चत्वारि पंचाशितस्मापन
२० सूर्यस्य भुजांशाः ५४।२।४१ दशभक्ताः फलं ५ तल्लब्धमितिः गतांक १९१ अनेन एष्यांको २०६ रहितः २५ अनेन शेषं ४।२।४१ गुणि
तं १०१।७।५६ दशभिर्भक्तं फलं १०।६।४२ अनेन गतांको युक्तः १९१ जातः १९१।६।४२ दशहृतो अंशाद्यपमः स एव १२।६।४०
अथ बालानां अवबोधार्थं स्थूलक्रांतिसाधनमाह । रसाब्धिविश्वद्विधिद्विमितैः इत्यादिना ६।६।५।४।२।१ खेटभुजांशदिनांश
मितैक्यं शेषहतैष्यदिनांशयुतं वा शाद्यपमः स्फुटखसंख्यहृतैः । सूर्यस्य भुजांशाः ५४।२।४१ पंच दशभक्ताः फलं ५ एतस्मि
न् गतखंडयोगः १७ एष्य ४ शेषेण ४।२।४१ गुणितं १६।१०।४४ पंचदशभिर्भक्तं फलं २।२४।४३ अनेन गतखंडयुतिः १७
युक्ता अंशाद्यपमो जातः १९।२४।४३ स्फुटखेन व्यवहृतिर्व्यवहारः तदर्थं स्यादिति । अथ क्रांतिभागेभ्यो विधिनाभु
जभागानयनमाह ॥ ततो दलाग्निशोधयेदिति । लघुखंडकैः साधिता क्रांतिः १९।२४।४३ अस्याः प्रथमखंडानि २ शो
धितं शेषं २।२४।४३ तिथिघ्नं ३६।१०।४५ एष्यखंडेन ४ भक्तं फलं ९।२।४१ युक्तखंडसंख्या २ तिथिघ्ना ४५ अनेन पालब्धं
युक्तं जाताः सूर्यस्य भुजभागाः ५४।२।४१ अथ सूर्यं विना भुजदर्शनार्थं दिनार्धं तत्स्थूलक्रांतिसाधनमाह ॥ भुदलेति
दिनार्ध १६।२३ तिथियः १५ आनयोरंतरं षष्टिघ्नं जातं पलात्मकं चर ८३ इदं स्वचक्रीपेन गजभाजेन ११।३९।३० युतं १०४